

Din ve Bilim
Muş Alparslan Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi
Region and Science - Journal of Muş Alparslan University Faculty of Islamic Sciences
e-ISSN: 2667-7717 Aralık/December 2021, 4(2): 264-284

Şi'bu Ebî Tâlib'teki Boykot
The Boycott of Shi'bu Abi Talib

Erol YAPRAKDAL

Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı
Doctoral Student, Atatürk University, Faculty of Theology, Department of Islamic History,
Erzurum/Turkey
erolyaprakdal@hotmail.com
ORCID: 0000-0002-1683-3037.

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 05 Kasım / November 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 17 Aralık / December 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

DOI: 10.47145/dinbil.1018282

Atıf / Citation: Yaprakdal, Erol. "Şi'bu Ebî Tâlib'teki Boykot/The Boycott of Shi'bu Abi Talib".
Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi 4 / 2 (Aralık 2021): 264-284.
doi: 10.47145/dinbil.1018282

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dinbil> | **mailto:** dinbil@alparslan.edu.tr

Copyright © Published by Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi /
Muş Alparslan University, Faculty of Islamic Sciences, Muş, 49250 Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

Arap tarihinde örneğine rastlanılmayan ilginç bir kitlesel cezalandırma yöntemi olan boykot, Müslümanlara karşı uygulanmış gibi algılanmaktadır. Oysaki boykot, sadece Hz. Peygamber'i koruyan Hâşimoğulları'nın inanan-inanmayan tüm bireylerine uygulanmıştır. Bu süre zarfında çok sayıda kişinin öldüğü ifade edilse de kaynaklarda konuyla ilgili detaylı bilgi mevcut değildir. Kabilecilik anlayışının hâkim olduğu Mekke'de haklı da olsa haksız da olsa insanların kendi kabile bireylerinin etrafında kenetlenmesini gösteren bu hadise, dolaylı olarak Hz. Peygamber'in İslam davetini de koruduğu söylenebilir. Ayrıca görünürde müşriklerin talebi Hz. Peygamber'in öldürülmesi ya da kendilerine teslim edilmesi olsa da arka planda kabile rekabeti de yatmaktadır. Müşriklerin İslam davetini durdurmak amacıyla başvurdukları bu yöntem onların beklentilerini karşılayamamış aksine yine kendi aralarında bulunan kimselerin girişimiyle boykot sona ermiştir. Mucizevi bir şekilde "güve"nin musallat olduğu sahifeyi yemesiyle boykotun son bulduğu rivayet edilse de gerçekte inisiyatif alan insaf ehli kimselerin girişimiyle son bulmuştur. Ayrıca zalime karşı mazlumun yanında yer alan Hilfu'l-Fudûl'un bu süreçte neden pasif kaldığı konusunda net bir bilgi mevcut değildir. Boykottan sonra Hz. Peygamber Mekke'den ümidini kesmiş ve yeni yurt arayışlarına başlamıştır. Boykot hadisesi kaynakların çoğunda yer almaktadır. Ancak bu süreçle ilgili kaynaklarda detaylı bilgi ve somut verilerden ziyade genel anlatım ve birtakım dramatik sahneler yer almaktadır. Çalışmada, kaynaklardaki verilerden hareketle boykotun tarihsel süreci ele alınırken öte yandan önemli değerlendirme ve tespitleri olan araştırmalardan da faydalanılmıştır. Böylelikle boykotla ilgili doğru tespitlerin ortaya konulması ve mevcut birtakım duygusal algılar yerine hadisenin olgular üzerinden değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: İslam Tarihi, Boykot, Ambargo, Muhasara, Şi'b, Sahife.

Abstract

The boycott, which is an interesting method of mass punishment that has not been seen in Arab history, is perceived as a social isolation applied by the polytheists against Muslims. However, the boycott only it was applied to all believers and non-believers of the Hashim sons who protected the Prophet. Whereas, boycott is a social embargo imposed by the Meccan polytheists on all believers and non-believers of the Hashim sons who protected the Prophet. It is rumored that many people died in this process. However, there are no details on this subject in the literature. This event shows that in Mecca, where the understanding of tribalism is dominant, whether it is right or wrong, people come together around their own tribe members. It can be said, within the framework of this event, indirectly, that the Prophet's invitation to Islam also was protected. In addition, although the polytheists apparently demand that the Prophet be killed or handed over to them, tribal rivalries lie in the background. This method, which the polytheists resorted in order to stop the invitation to Islam, could not meet their expectations, on the contrary, the boycott was ended with the initiative of those who were among them. Although it is rumored that the boycott ended when the "moth" miraculously ate the page, it actually came to an end with the initiative of merciful people who took the initiative. In addition, there is no clear information about why Hilf al-Fudul, which was on the side of the oppressed against the oppressor, remained passive in this process. After the boycott, the Prophet gave up hope in Mecca and started to search for a new homeland. The boycott incident takes place in most of the literature. However, sources related to this process contain general narration and some dramatic scenes rather than detailed information and concrete data. In the study, while the historical process of the boycott is discussed based on the data in the literature, on the other hand, studies with important evaluations and determinations were also used. In this way, it is aimed to reveal the correct determinations about the boycott and to evaluate the incident through facts instead of some existing emotional perceptions.

Keywords: Islamic History, Boycott, Embargo, Siege, Shi'b, Page.

Giriş

İnsanoğlunun, yapısı gereği alışkanlıklarından vazgeçmesi, yeniliği ve değişimi kabullenmesi kimi zaman kolay olmayabiliyor. Söz konusu değişim, gücü elinde bulunduran imtiyazlı sınıfın aleyhindeyse bu durumda daha büyük bir dirençle karşılaşmak kaçınılmazdır. İslamiyet'in gelişiyile birlikte Mekkeli müşriklerin davranışlarında bu direnci gözlemlemek mümkündür.

Mekkeli müşriklerin engellemelerine rağmen İslamiyet'in günden güne yayılması ve insanların Hz. Peygamber'in etrafında toplanması müşrikleri sıkı ve sert tedbirler almaya sevk etmiştir. Belki de zulümlerinin zirvesi sayılabilecek sosyal tecrit olan boykotu, Mekkeli müşriklerin İslam daveti karşısındaki başarısızlığının dışı vurumu olarak nitelendirmek mümkündür. Çünkü müşrikler Ebû Tâlib'in ve dolayısıyla Hâşimoğulları'nın himayesindeki Hz. Peygamber'i engelleyemedikleri ya da ona istedikleri gibi zarar verme fırsatı bulamadıkları için inanan-inanmayan, genç-yaşlı, çoluk-çocuk demeden bütün bir kabilenin mensuplarına dramatik bir şekilde uzun bir süre açık hava hapishanesini yaşattımlardır.

Boykot hadisesi neredeyse kaynakların tümünde yer almaktadır. Ancak üç yıla yakın süren boykotla ilgili kaynaklarda detaylı bilgi ve somut veriler mevcut değildir. Konuyla ilgili daha çok genel anlatım ve birtakım dramatik sahneler yer almaktadır. Aslında uzun sayılabilecek bu süre zarfıyla ilgili olarak daha detaylı verilerin olması beklenirdi.

Bilindiği üzere boykot hadisesi Müslümanların zihin dünyasında ayrı bir konuma sahiptir. Çünkü bu hadise İslam davetinin zorlu dönemine denk gelmiştir -ki bu dönemde Müslümanlar hem sayıca az hem de güç bakımından zayıf oldukları için birtakım zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Özellikle bazı araştırmalarda boykotun dramatik sahneleri ön plana çıkarılması hasebiyle boykotla ilgili daha çok duygusal bir algı mevcuttur.¹ Bunun hakikati olsa da olgunun algının gölgesinde kaldığını söylemek de mümkündür. Çalışmada yer yer bu konuda değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu çalışmada kaynaklardaki veriler göz önünde bulundurulmak suretiyle boykotun tarihsel süreci ele alınmıştır. Ayrıca kaynaklardaki birtakım farklı rivayetleri ele alan, önemli değerlendirme ve tespitleri içeren araştırmalardan da faydalanılmıştır. Özellikle Kılıç'ın boykotla ilgili müstakil kitabı,² Şenyayla'nın tez çalışması,³ Sipahioğlu'nun kitabı⁴ istifade edilen önemli araştırmalardandır. Ayrıca boykotun hem tarihsel sürecini ele alan hem de farklı değerlendirmeleri mevcut olan Balıkcı'nın makalesi,⁵ Azimli'nin boykotla ilgili özellikle tartışmalı konular üzerindeki mülâhazaları,⁶ Balcı'nın sahifenin tahrifiyle ilgili önemli tespit ve değerlendirmeleri,⁷ Palabıyık'ın kitap bölümü⁸ çalışmalarından da önemli ölçüde faydalanılmıştır. Özellikle bu çalışmalar daha çok hadisenin bazı yönlerine yoğunlaştıkları için doğru tespitlerin ortaya çıkarılmasına olanak sağladıklarını belirtmek gerekir.

Boykotla ilgili olumsuz algı ve abartı denebilecek birtakım dramatik anlatımlar mevcuttur. Çalışma boykotla ilgili tarihi süreci ele almanın yanında bir yönüyle bu konuyla ilgili doğru tespitlerin

¹ Bk. İhsan Süreyya Sırma, *Müslümanların Tarihi (Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Mekke ve Medine Dönemleri)* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2017), 2/111-117.

² Ünal Kılıç, *İslâm'ın Zor Yılları ve İlk Boykot* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2016).

³ Gencal Şenyayla, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008).

⁴ Abdulvahid Sipahioğlu, *Vahiy ve Muhasara -Boykot Dönemi Nazil Olan Surelerin Tespiti-* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2015).

⁵ Şükrü Balıkcı, "Mekke Döneminde Müşriklerin Müslümanlara Uyguladığı Ambargo", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1997), 366-381.

⁶ Mehmet Azimli, "Mekke Dönemindeki Boykot Yılları Üzerine Bazı Mülâhazalar", *İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Müsiki Dergisi* 4/7 (2006), 55-64.

⁷ İsrail Balcı, "Kâbe'ye Asılan Boykot Sayfasının Tahrifiyle İlgili Rivayetlerin Tahlili", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/3 (2006), 41-57.

⁸ M. Hanefi Palabıyık, "Mekke'de Hz. Peygamber ve Akrabalarına Uygulanan Boykot", *Siyer Dersleri-Mekke Dönemi*, ed. İdris Söylemez (Malatya: Malatya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018), 180-192.

ortaya konulmasını hedeflemektedir. Bunun için kaynaklardaki rivayetler ve araştırmalardaki önemli değerlendirme ve tespitler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Çalışmanın ana odağını boykotun tarihsel süreciyle ilgili verilerle birlikte tespit ve değerlendirmeler oluşturmaktadır. Çalışmada kendi yorumumuz olduğu gibi kimi zaman tercih ettiğimiz tespit ve değerlendirmeler de aktarılmıştır. Bu vesileyle mevcut olan birtakım duygusal algılar üzerinden hadiseyi okumak yerine olgular üzerinden olayın daha gerçekçi bir bakış açısıyla değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

1. Boykota Giden Süreç

Mekkeli müşriklerin Hz. Peygamber'i koruyan kabilesine uygulamış oldukları sosyal tecrit yaygın bir biçimde "boykot", "ambargo", "muhasara" veya "abluka" şeklinde isimlendirilse de kaynaklarda bu ibarelerin geçmediği aktarılmaktadır.⁹ Boykot genel olarak; "Sahife", "Şi'b", "Muhasara", "İlişkileri Kesme", "Haberu's-Sahife", "Kureyş'in Resûlullah ve Benî Hâşim'i Şi'b'de Muhasara Etmesi", "Sahife Meselesi", "Sahifenin Durumu", "Zalim ve Akraba ile İlişkiyi Kesen Sahife", "Zalim Sahife", "Zalim Boykot", "Kureyş'in Beni Hâşim'le İlişkileri Kesmesi ve Onları Boykot Etmesi", "Beni Hâşim ve Beni Muttalib'in Şi'be Girişi" şeklinde isimlendirilmiştir.¹⁰ Boykot kelimesi her ne kadar sonradan ortaya konulan bir isimlendirme olsa da bu ibare Mekkeli müşriklerin Hâşimoğulları'na karşı uygulamış oldukları sosyal tecride kavramsal düzeyde karşılık gelmektedir.

Mekkeli müşrikler İslam davetinin ilk zamanlarında Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara engel olmaktan ziyade bekle-gör politikasını izlemişlerdir. Çünkü ferdi davet döneminde nazil olan ayetlerin evrensel ilkelerden bahsetmesi müşriklerin tepkisini çekmemiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in yakın akrabalarından başlayarak davetini sürdürmesi ve ilk Müslümanların çoğunluğunun alt tabakadan olması da Mekke kamuoyunu pek rahatsız etmemiştir. Ancak insanların peyderpey İslamiyet'i seçmesi¹¹ ve Hz. Peygamber'in de putlar aleyhinde konuşup onlar hakkında nazil olan ayetleri okuması Mekkeli müşriklerin tepkisine sebep olmuştur.¹²

Mekkeli müşrikler, şiddet yolunu tercih etmeden önce birçok kez uzlaşma yolunu denemek suretiyle Hz. Peygamber'i davasından vazgeçirmek istemişler, ancak başarılı olamamışlardır. Mesela müşrikler bir gün Hz. Peygamber'e giderek mal, mevki, şeref veyahut başkanlık konusunda herhangi bir talebin varsa hemen yerine getirelim, demişlerdir. Hatta sana cinler musallat olmuşsa seni tedavi ettirelim diye samimi bir şekilde teklifte bulunmuşlardır.¹³ Onlar aslında bu teklifle süregiden düzenlerini korumayı hedefliyorlardı. Çünkü İslamiyet onların atalarından kalan ve hem ekonomik hem de sosyal anlamda ellerinde bulundurdukları imtiyazlarına muhalefet ediyordu.

Şu var ki Hz. Peygamber'in "İslam tebliği açık, net ve kararlıydı, en temel noktalarda uzlaşma kabul etmiyordu. Onun için de [davetine karşı kısa sürede] reaksiyonlar belirdi. İlginçtir ki Haniflere bile hoşgörü ile bakan Mekke'nin ileri gelenleri, İslam'ın tek Allah inancına tepki gösterdiler."¹⁴ Muhtemelen Mekkeli müşrikler yeni dinin öğretilerini, "soyut bir inanış olmadığını, mevcut statü ve dengeleri kökten değiştirmekte olduğunu hissediyorlardı. Bunun için de ısrarlı bir muhalefet yürütmekte gecikmediler."¹⁵ Nitekim zaman, onların bu hislerinde yanılmadıklarını da ortaya koymuştur. Çünkü Mekke'nin fethiyle birlikte korktukları akıbetle karşılaşmış oldular. Netice olarak

⁹ Bk. Kılıç, *İslâm'ın Zor Yılları ve İlk Boykot*, 32; Şenyayla, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 39.

¹⁰ Kılıç, *İslâm'ın Zor Yılları ve İlk Boykot*, 32; Şenyayla, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 39.

¹¹ Kılıç, *İslâm'ın Zor Yılları ve İlk Boykot*, 11-12.

¹² İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), 90; Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Nazife Şişman (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 58; Mehmet Erdem, "İslâm Teşriinin Oluşum Seyri Açısından Vahy Döneminin Mekke Merhalesi ve Safhaları", *Dinî Araştırmalar* 9/26 (2006), 286.

¹³ Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. Yesâr İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah, ts., 178.

¹⁴ Mustafa Aydın, *İslâm'ın Tarih Sosyolojisi -İlk Dönem İslam Toplumunun Şekillenmesi-* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2015), 85.

¹⁵ Aydın, *İslâm'ın Tarih Sosyolojisi*, 85.

Hız. Peygamber müşriklerin tanrılarına, kökleşmiş geleneklerine ve ilkelerine karşı çıkıncaya kadar müşrikler ona da Müslümanlara da karşı herhangi bir fiili harekete girişmemişlerdir.¹⁶

Hız. Peygamber'i davasından vazgeçiremeyen müşrikler Ebû Tâlib'e birkaç kez giderek rahatsızlıklarını dile getirip ondan yeğenine engel olmasını istemişlerdir. Ebû Tâlib de her seferinde onları yatıştırarak geri göndermiştir. Ancak Hız. Peygamber'in davetine devam etmesi onların tepkisini çekmeye devam etmiştir. Bir yandan yeğenine kıyamayan öte yandan da Mekkeli müşriklerin baskısına maruz kalan Ebû Tâlib, nihayetinde Hız. Peygamber'in kararlılığı karşısında ondan yana tercihinin kullanmıştır.¹⁷ Aslında bu tercihin boykota giden süreci hızlandırdığı söylenebilir.¹⁸

Hız. Peygamber, kabile reisi olan amcasının şahsında ciddi bir destek görüyordu. Kabilecilikten dolayı Hâşimoğulları'ndan Ebû Leheb¹⁹ ve Hız. Peygamber'in amcası Hâris'in oğlu Ebû Süfyân²⁰ dışında ona ağıttan itiraz eden kimse yoktu.²¹ Belki de o kabilede durumdan hoşnut olmayan kimseler; Ebû Tâlib'in güçlü liderliği karşısında ağıttan muhalefet etme cesaretini kendilerinde bulamıyorlardı.

Hız. Peygamber'le uzlaşma gayretlerinden²² sonuç alamayan müşrikler İslam davetini engellemek için yeni metotlar geliştirmek suretiyle sözlü ve fiili olarak baskı ve işkence yapmaya devam ettiler. Özellikle en fazla baskıya maruz kalan kimseler köleler ve himaye edecek kimseleri olmayan Müslümanlardı. Müşrikler hür ve itibarlı kimseleri pek fazla rahatsız edemedikleri için hıncılarını köle ve cariyelerden alıyorlardı.²³

Bu süreçte Mekke'de pek çok Müslüman Allah yolunda işkenceye maruz kalmıştır.²⁴ Müşrikler kimi-kimsesi olmayan Bilâl-i Habeşî,²⁵ Habbâb b. Eret²⁶ ve Yâsir ailesi²⁷ gibi kendi uhdelerinde bulunan pek çok köle ve cariye akı almaz eziyetler ediyorlardı.²⁸ Yine bunun yanında İslamiyet'i kabul eden Hız. Osman,²⁹ Mus'ab b. Umeyr,³⁰ Zübeyr b. Avvam,³¹ Hâlid b. Saîd³² gibi nüfuzlu ve zengin kimselere de kendi yakınları ceza vermektan imtina etmemişlerdir.³³ Müşrikler inananlara

¹⁶ Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 90; Lings, *Hız. Muhammed'in Hayatı*, 58; Erdem, "İslâm Teşriinin Mekke Merhalesi ve Safhaları", 286.

¹⁷ İbn İshâk, *Sîretu İbn İshâk*, 129-131, 133-137; Ayrıca bk. Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 94-95; Lings, *Hız. Muhammed'in Hayatı*, 58; Ethem Ruhi Fığlalı, "Ebû Tâlib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/237.

¹⁸ Dilek Çelenk, *Hız. Peygamber'in Mekke Devrinde Karşılaştığı Sıkıntılar* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 127.

¹⁹ Detay için bk. İbn İshâk, *Sîretu İbn İshâk*, 129-131; Ebu Leheb'in Hız. Peygamber'e muhalefeti için bk. İbrahim Sarıçam, *Emevî-Hâşimi İlişkileri (İslâm Öncesinden Abbâsilere Kadar)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011), 147-152; İzzet Derveze, *Kur'an'a Göre Hız. Muhammed (s.a.v.)*, çev. Mehmet Yolcu (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011), 2/35-38; Mehmet Ali Kapar, "Ebû Leheb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/178.

²⁰ Sarıçam, *Emevî-Hâşimi İlişkileri*, 154-155.

²¹ Hâşimoğullarının Hız. Peygamber'e olan destekleri için bk. Sarıçam, *Emevî-Hâşimi İlişkileri*, 130-147.

²² İbn İshâk, *Sîretu İbn İshâk*, 178; Ayrıca bk. Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 95.

²³ Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 91; Salih Kesgin, *Hız. Muhammed ve Öteki -Sürgün Hadisleri Bağlamında Bir İnceleme-* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2016), 63.

²⁴ Detaylar için bk. İbn İshâk, *Sîretu İbn İshâk*, 169-177.

²⁵ Mustafa Fayda, "Bilâl-i Habeşî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/152.

²⁶ M. Yaşar Kandemir, "Habbâb b. Eret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/340.

²⁷ Mustafa Fayda, "Ammâr b. Yâsir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/73.

²⁸ Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 91-92; İsmail Altun, *Mekke Müslümanlarının Habeşistan'a Hicreti* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996), 54-55.

²⁹ İsmail Yiğit, "Osman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/438.

³⁰ Köksal Çoban, *Mus'ab Bin Umeyr'in Hayatı ve Kişiliği* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2013), 47-50; Hüseyin Algül, "Mus'ab b. Umeyr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/226.

³¹ Recep Erkocaaslan, *İlk Müslüman Gençler* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2019), 53.

³² Erkocaaslan, *İlk Müslüman Gençler*, 45.

³³ İbn İshâk, *Sîretu İbn İshâk*, 170; Ayrıca bk. Sarıçam, *Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 92; Altun, *Mekke Müslümanlarının Habeşistan'a Hicreti*, 55; Çoban, *Mus'ab Bin Umeyr'in Hayatı ve Kişiliği*, 50-53.

eziyet ettikleri gibi hem Mekkelilerin hem de hac mevsiminde dışarıdan gelen insanların İslam mesajıyla muhatap olmamaları için birtakım engellemelerde bulunmuşlardır.³⁴

2. Boykotun Sebepleri

Boykotun sebeplerini birkaç maddeye indirgemek doğru olmasa gerek. Boykot ve ondan önceki süreçte Mekke müşriklerin amacı Hz. Peygamber'i, dolayısıyla da İslamiyet'i ortadan kaldırmaktı. Şayet niyetleri bu olmasaydı Habeşistan'a hicret eden Müslümanları geri getirmek istemezlerdi ya da Mekke'deki Müslümanları göçe zorlardı veyahut Medine'ye hicret etmelerine engel olmaya çalışmazlardı. Çünkü amaçları İslamiyet'in kendilerinden uzak olması değil, bizzat ortadan kaldırılmasıydı.

Ebû Tâlib'in himayesindeki Hz. Peygamber'e zarar vermek kabile dinamiği açısından kolay değildi. Ayrıca kimse Hâşimoğulları kabilesini karşısına almak istemiyordu.³⁵ Zaten bundan ötürü Mekke müşrikler Hz. Peygamber'le uzlaşma yolunu arıyor ya da Ebû Tâlib'i ikna etmeye çalışıyorlardı. Bundan hareketle kabilecilik anlayışının o günkü şartlarda Hz. Peygamber'e koruyucu kalkanlık yaptığı ifade etmek mümkündür.

Mekke müşriklerin İslamiyet'e karşı çıkış sebeplerinin başında İslamiyet'in putları reddedip onları Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaya davet etmesi gelmektedir. Öte yandan müşrikler İslamiyet'i kabul etmeleriyle birlikte Kâbe üzerindeki imtiyazlı konumlarını kaybetme endişesini de yaşıyorlardı. Çünkü putperestlik yoluyla Araplar nezdinde elde ettikleri konumlarının ve menfaatlerinin ellerinden gitme ihtimali vardı. Bunların yanında Mekke müşrikler atalarının dinine olan bağlılıkları, Kur'an-ı Kerim'in onların ahlaksızlıklarını açıkça eleştirmesi, ahiret inancı ve hesaba çekilmeye inanmamaları, sosyal eşitlik dolayısıyla imtiyazlı konumlarını kaybetme endişesi, kabile rekabetinden dolayı Hâşimoğulları'nın ön plana çıkmalarını istememeleri, Hz. Peygamber'den daha asil birini peygamberliğe layık görmeleri gibi birtakım nedenlerden ötürü İslamiyet'i kabul etmek istemiyorlardı.³⁶

Mekkeliler her yolu denemelerine rağmen İslam davetini durdurmakta başarılı olamadılar. Aktarıldığına göre;

- a) Müslümanların sayısının günden güne artması,
- b) Hz. Hamza³⁷ ile Hz. Ömer'in³⁸ İslamiyet'e girmeleriyle birlikte Müslümanların güç kazanması ve cesaretlenmeleri,
- c) Necâşî'nin Habeşistan'a hicret³⁹ eden Müslümanlara kucak açması,

³⁴ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 131-132; Ayrıca bk. Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 93-94.

³⁵ Palabıyık, "Mekke'de Hz. Peygamber ve Akrabalarına Uygulanan Boykot", 181; Burhan Çonkor, *Boykotun Bitiminden Hicrete Kadar Olan Dönemde İnen Surelerin Tahlili* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015), 31.

³⁶ Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 95-98; Benzer değerlendirme için bk. Aydın, *İslâm'ın Tarih Sosyolojisi*, 85-87; Balıkcı, "Mekke Döneminde Müşriklerin Müslümanlara Uyguladığı Ambargo", 367-369; Bütün yönleriyle cahiliyedeki dini hayat için bk. Ramazan Altıntaş, *Bütün Yönleriyle Câhiliyye* (Konya: Ribat Yayınevi, 1996), 117-185; Derzeve, *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed*, 2/45-55.

³⁷ Hz. Hamza'nın Müslüman oluşu hakkında geniş bilgi için bk. İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 151-153; Ayrıca bk. Hüseyin Algül, "Hamza", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/501; Mehmet Apaydın, *Siyer Kronolojisi* (İstanbul: Kuramer, 2018), 367-369; Mehmet Salih Gündüz, "Hz. Hamza'nın Hayatı, Kişiliği ve İslam Tarihindeki Yeri", *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (2017), 218-219; Ramazan Önal, "Hz. Hamza'nın İslâm'dan Önceki Hayatı, Hz. Peygamber ile Olan Süt Kardeşliği Meselesi, Hidayeti ve Mücadelesi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/40 (2018), 131-132.

³⁸ Hz. Ömer'in Müslüman oluşu hakkında geniş bilgi için bk. İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 160-165; Mustafa Fayda, "Ömer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/44; Apaydın, *Siyer Kronolojisi*, 2018, 369-375; M. Hanefti Palabıyık, "Hz. Ömer'in Müslüman Oluşu", *EKEV Akademi Dergisi* 12/37 (2008), 137-148; Mehmet Azimli, "Hz. Ömer'in Müslüman Oluşuyla İlgili Rivayete Farklı Bir Yaklaşım", *İslâmiyât* 6/1 [Siyaset ve Ahlak özel sayısı] (2003), 173-183.

³⁹ Müslümanların Habeşistan'a hicreti hakkında detaylı bilgi için bk. Levent Öztürk, *İlk Hicret Habeşistan* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2015), 59-128; Altun, *Mekke Müslümanlarının Habeşistan'a Hicreti*, 50-129.

d) Mekkeli heyetin Habeşistan'dan⁴⁰ boş dönmeleri, boykotun başlıca nedenleri arasında sayılmaktadır.⁴¹

Her ne kadar bunlar sebep olarak zikredilse de aslında bu nedenler; bardağı taşıran son damla mahiyetinde olsa gerektir. Çünkü bu sürecin dini, ekonomik, sosyal, psikolojik ve kabilevi pek çok nedeni vardı.⁴² Dolayısıyla boykot anlık alınan bir karardan çok, bi'setin dördüncü yılından itibaren başlayan tepkisel sürecin neticesinde üzerinde mutabık kalınan bir karar olduğunu ifade etmek gerekir.⁴³

Yukarıda zikredilen gelişmeler Mekkeli müşrikleri daha radikal bir karar almaya sevk etti. Çünkü onlar artık Müslümanları kontrol etmekte zorlanıyorlardı. Bunun için müşrikler Hz. Peygamber'i öldürerek sorunu halletmeyi planlıyorlardı. Ancak bunu uygulamak kolay değildi. Çünkü ne bireysel ne de kabilevi olarak kimse Hâşimoğulları'yla karşı karşıya gelmek istemiyordu. Tek çare Ebû Tâlib'i cazip bir öneriyle ikna etmektir. Mekkeli müşrikler kendilerince makul bir çözüm bulup Umâre İbnü'l-Velîd b. el-Mugîre'yi alıp Ebû Tâlib'e gittiler. Sana Kureyş'in yiğit ve cesur bir gencini getirdik bu senin olsun, onu evlat edin. Sende yeğenini bize teslim et, onu öldürelim. Çünkü hem atalarımızın dinini terk eden hem de kavmin parçalanmasına sebep olan yeğeninden kurtulmuş oluruz dediler.⁴⁴ Ancak Ebû Tâlib bu garip teklife şiddetle karşı çıktı. Onlara, oğlunuzu sizin için besleyeyim siz de benim yeğenimi öldürün. Bu asla olamaz, diyerek tepki göstermiştir.⁴⁵

Ebû Tâlib her ne kadar müşrikler ile Hz. Peygamber arasında ortak bir zeminde buluşmayı yeğlese de nihai noktada tercihini yeğeninden yana kullanmıştır. Hz. Peygamber'i her fırsatta korumaya çalışan Ebû Tâlib bu olay üzerine "Lâmiyye" adlı kasidesinde canı pahasına dahi olsa yeğenini müşriklere karşı koruyacağını ifade etmiştir.⁴⁶ Çözüm yolları her ne kadar makul görünmese de Mekkeli müşrikler İslamiyet'in yayılmasını engellemek için her türlü yolu deniyorlardı.

3. Boykot Kararının Alınması

Ebû Tâlib'le umdukları zeminde uzlaşamayan ve Müslümanlara karşı gitgide kontrolü kaybettiklerini düşünen müşrikler metot değiştirerek artık daha planlı, programlı ve organize bir şekilde kesin netice alabilecekleri bir eylem hazırlığına girerlerken⁴⁷ Ebû Tâlib de artık şartların Hz. Peygamber'in can güvenliği için elverişli olmadığını farkındaydı. Çünkü Hz. Peygamber'i bir türlü davasından vazgeçiremeyen müşriklerin Ebû Tâlib'ten talepleri; "ya yeğenini bu işten vazgeçirecek ya onlara teslim edecek ya da onlarla savaşmayı göze alacaktı."⁴⁸

Ebû Tâlib aslında uzlaşıdan yanaydı. Çünkü ne Mekkeli müşrikleri karşısına almak istiyordu ne de yeğeninden vazgeçmek istiyordu. Ne var ki iki tarafı da ortak bir zeminde buluşturmayı başaramadı. Ebû Tâlib yeğenini çağırarak kavminin talebini kendisine iletince Hz. Peygamber, amcasının da artık kendisinden desteğini çektiği hissine kapılarak duygulandı. Ancak çok kararlı bir

⁴⁰ Öztürk, *İlk Hicret Habeşistan*, 109-114; Altun, *Mekke Müslümanlarının Habeşistan'a Hicreti*, 119-129.

⁴¹ Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, thk. İbrahim el-Ebyari - Abdülhafız Şelebi (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.), 1/375; Ayrıca bk. Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 105-106; Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber (a.s.) Devri Kronolojisi (Tahlil ve Tenkit)* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2014), 326; Balıkcı, "Mekke Döneminde Müşriklerin Müslümanlara Uyguladığı Ambargo", 369-370.

⁴² Detaylar için bk. Şenyayla, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 28-38; Çelenk, *Hz. Peygamber'in Mekke Devrinde Karşılaştığı Sıkıntılar*, 44-57.

⁴³ Sipahioğlu, *Vahiy ve Muhasara*, 53.

⁴⁴ İbn İshâk, *Siretu İbn İshâk*, 133; Ahmed b. Yahyâ b. Câbir Belâzurî, *Ensâbü'l-eşraf*, thk. Muhammed Hamidullah (Kahire: Dârü'l-Meârif, 1959), 1/231-232.

⁴⁵ İbn İshâk, *Siretu İbn İshâk*, 133; Belâzurî, *Ensâb*, 1/231-232.

⁴⁶ Ömer Ünal, "Ebû Tâlib: Hayatı ve Edebi Kişiliği", *EKEV Akademi Dergisi* 7/17 (2003), 119, ayrıca kasidenin metni için bk. 120-127.

⁴⁷ Kılıç, *İslâm'ın Zor Yılları ve İlk Boykot*, 31; Balcı, "Kâbe'ye Asılan Boykot Sayfasının Tahrifiyle İlgili Rivayetlerin Tahlili", 43.

⁴⁸ İbn İshâk, *Siretu İbn İshâk*, 135; Belâzurî, *Ensâb*, 1/229; Ayrıca bk. Balıkcı, "Mekke Döneminde Müşriklerin Müslümanlara Uyguladığı Ambargo", 370.

şekilde şu meşhur sözünü söyledi: “Ey amca! Şayet sağ elime güneşi, sol elime de ayı dahi versen, davamdan yine vazgeçmeyeceğim.”⁴⁹ Hz. Peygamber'in duygulanıp ağladığını gören Ebû Tâlib; “vallahî seni asla terk etmeyeceğiz”⁵⁰ dedi. Ebû Tâlib'in bu kararı Mekkeli müşriklerle arasındaki diyalog kapılarını kapatmış oldu.

Henüz boykot başlamadan ancak kötü gidişatın da farkında olan ve müşriklerin Hz. Peygamber'in öldürme planının haberini alan Ebû Tâlib'in kararıyla Ebû Leheb ve çocukları haricindeki Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları daha güvenli bir yer olan “Şi'bu Ebî Tâlib”te toplandılar.⁵¹ Ebû Kubeys dağı eteklerinde bulunan “Ebû Tâlib'in mahallesi”⁵² anlamındaki bu yer, iki dağ arasında bulunan vadi ya da dere demektir.⁵³ Abdumuttalib'den miras kalan bu yer Hâşimoğulları'nın eski mahallesiydi. Hz. Peygamber de burada doğmuştu.⁵⁴ Şi'bu Ebî Tâlib'in mekânsal tespitiyle ilgili çalışması bulunan Şenyayla'ya göre bu yer:

Sol tarafından Ebû Kubeys Dağı'nın hemen önünden başlayıp, sağ tarafında Handeme Dağı eteklerinden Hacun (Bathâ) tarafına kadar uzanan genişçe bir alanı içerisinde almaktadır. Günümüzde Sûku'l-Leyl denilen pazarı da içine alan, Hz. Peygamber'in doğduğu ev kabul edilen şu anki kütüphane binasının bulunduğu yerden Cin Mescidi'ne doğru uzanan muntıkayı ifade etmektedir. Günümüzde ise burası Şi'bu Ali olarak isimlendirilmektedir. Kâbe'ye yaklaşık beş yüz metre uzaklıkta olan bu alan, Mescidi Cin ve Hacun bölgesindeki Muallâ kabristanına doğru uzanan caddenin genişletme çalışmaları sırasında tamamen ortadan kaldırıldığı için o dönemden hiçbir iz kalmamıştır.⁵⁵

Ebû Leheb ve çocuklarının kendi kabilelerinden farklı davranması anlaşılabilir bir durum değildir. Acaba Ebû Leheb sadece dine karşı olduğundan dolayı mı böyle düşmanca hareket ediyordu? Şüphesiz bunun payı büyüktür. Ancak sadece dine karşı olduğu için böyle davrandıysa boykotun hemen akabinde Ebû Tâlib'in vefatından sonra kısa süreli de olsa neden Hz. Peygamber'i himaye etti? Muhtemelen bu noktada Ebû Leheb kabile asabiyeti gereği hareket etmiştir. Watt, Ebû Süfyân'ın kız kardeşiyle evli olan Ebû Leheb'in o kabileyle olan ilişkilerinden dolayı onlardan etkilendiğini ifade etmektedir.⁵⁶

Anlaşıldığı kadarıyla tedbir amacıyla Ebû Tâlib'in, Şi'b'ı seçmesi, oranın daha güvenli ve korunaklı bir yer olmasındandır. Yoksa orası Mekkeli müşriklerin onları sürgün etmesi veyahut kuşatması neticesiyle sığındıkları bir yer değildir. Bu konuda da yanlış algılamaların mevcut olduğunu ifade etmek mümkündür.⁵⁷ Şunu da açıkça belirtmekte fayda vardır; bu tespitler, müşriklerin masumiyetini göstermemektedir. Bilakis, değinileceği üzere müşrikler bu süreçte pek çok dramatik sahnelerin ve yoğun hak ihlallerin yaşanmasına sebep olmuşlardır.

Ebû Tâlib'in Şi'b'e sığınması üzerine Mekkeli müşrikler Kinaneoğulları'yla birlikte Mekke'nin yukarı tarafında bulunan kabirlerin yanındaki Kinaneoğulları'nın Hayf'ı diye bilinen Muhassab adlı

⁴⁹ İbn İshâk, *Sîretu İbn İshâk*, 135; Belâzurî, *Ensâb*, 1/229-230.

⁵⁰ İbn İshâk, *Sîretu İbn İshâk*, 135-136; Belâzurî, *Ensâb*, 1/230.

⁵¹ Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Menî' Zühri İbn Sa'd, *Kitâbü't-tabakati'l-kebir*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 2001), 1/178; Belâzurî, *Ensâb*, 1/230-232; Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali Beyhâkî, *Delâilu'n-nübüve ve ma'rifetu ahvâli'sâhibi'ş-şeria*, thk. Abdulmu'tî Kalacî (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye/Dârü'l-Edyân li-Türâs, 1988), 2/311; Ebû'l-Ferec Cemâluddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-mustafa*, thk. Muhammed Zühri en-Neccâr (Riyad, ts.), 1/314; Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin Türkî (Cize: Hicr li't-Tibaa ve'n-Neşr, 1998), 4/207.

⁵² Çonkor, *Boykotun Bitiminden Hicrete Kadar Olan Dönemde İnen Surelerin Tahlili*, 32; Lütfullah Yavuz, “Ebu Tâlib b. Abdilmuttalib'in 'Kaside-i Şi'biyye'si Üzerine”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/1 (2009), 308.

⁵³ İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-mustafa*, 1/314, dipnot 2; Ayrıca bk. Balıkçı, “Mekke Döneminde Müşriklerin Müslümanlara Uyguladığı Ambargo”, 373; Yavuz, “Ebu Tâlib b. Abdilmuttalib'in 'Kaside-i Şi'biyye'si Üzerine”, 308-309.

⁵⁴ Balıkçı, “Mekke Döneminde Müşriklerin Müslümanlara Uyguladığı Ambargo”, 373; Yavuz, “Ebu Tâlib b. Abdilmuttalib'in 'Kaside-i Şi'biyye'si Üzerine”, 309; Şenyayla, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 59; Palabyık, “Mekke'de Hz. Peygamber ve Akralarına Uygulanan Boykot”, 182.

⁵⁵ Gencal Şenyayla, “Şi'b Kavramı Işığında Şi'bu Ebî Tâlib'in Mekânsal Tespiti”, *Universal Journal of Theology* 6/1 (2021), 320.

⁵⁶ W. Montgomery Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, çev. Süleyman Kalkan (İstanbul: Kuramer, 2016), 155-156.

⁵⁷ Kılıç, *İslâm'ın Zor Yılları ve İlk Boykot*, 25-26; Şenyayla, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 59-60.

verde toplanarak⁵⁸ boykotun fikir babası ve lideri Ebû Cehil'in⁵⁹ liderliğinde Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları'na karşı⁶⁰ birtakım kararlar aldılar.

Rivayetlere göre Mansur b. İkrime'nin yazdığı⁶¹ boykot metninin maddeleri genel hatlarıyla şunlardır;⁶²

- a) Hz. Peygamber öldürülmek üzere kendilerine teslim edilmediği sürece Hâşimoğulları'yla barışmamak,⁶³
- b) Hâşimoğulları'na hiçbir şekilde acımamak,⁶⁴
- c) Hâşimoğulları'ndan kız alıp-vermemek,⁶⁵
- d) Hâşimoğulları'yla alış-veriş yapmamak,⁶⁶
- e) Hâşimoğulları'yla iletişimi kesmek,⁶⁷
- f) Hâşimoğulları'nın evlerine girmemek⁶⁸ üzere aldıkları kararı⁶⁹ bir sahifeye⁷⁰ yazıp onu mühürleyerek⁷¹ Kâbe'ye astılar.⁷²

Görüldüğü üzere tahammül sınırlarını aşan bu kararlar Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları'nı hem sosyal hem de ekonomik açıdan sıkıntıya sokacak türdendir.⁷³ Ancak buna rağmen iki kabile de uzun süre bu sıkıntıya katlanıp teslim olmamışlardır.

Boykot kararına Abdüşems, Teym, Zühre, Hâris b. Fihri, Esed ve Nevfelogulları katıldığı gibi bu kabileler eski düşmanları Sehm, Cumah ve Mahzumoğulları'yla da iş birliği yaparak onları da bu karara dahil etmişlerdir.⁷⁴

Müşriklerin sahifeyi Kâbe'ye asmaları onların bu konuda ne kadar kararlı olduklarını

⁵⁸ Hüseyin b. Muhammed b. Hasan Diyârbekrî, *Târîhü'l-hamîs fi ahvâli enfesi nefîs* (Beyrut: Müessesetu Şa'ban, ts.), 1/297; M. Asım Köksal, *İslam Târîhi*, ed. Ömer Çetinkaya vd. (İzmir, 2007), 1-2/429; Ayrıca bk. Balıkcı, "Mekke Döneminde Müşriklerin Müslümanlara Uyguladığı Ambargo", 370.

⁵⁹ Mehmet Ali Kapar, "Ebû Cehil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/117; Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, 95; Şenyayla, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 38; Rıdvan Gür, "Ebu Cehil ve İslâm Karşısı Faaliyetleri", *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı -III (Edebiyat-Tarih)*, ed. Hümeysra Dinçer - Ümit Güneş (İstanbul: Dumlupınar Üniversitesi Yayınevi, 2015), 3/259; Çelenk, *Hz. Peygamber'in Mekke Deirinde Karşılaştığı Sıkıntılar*, 127.

⁶⁰ İbn İshâk, *Siretu İbn İshâk*, 137; Belâzurî, *Ensâb*, 1/234; Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim (Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.), 2/336; Beyhâkî, *Delâilu'n-nübüvve*, 2/311; İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-mustafa*, 1/314; İzzuddîn Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cizîrî İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, thk. Ömer Abdusselâm Tedmurî (Beyrut: Darü'l-Kitabi Arabî, 2012), 1/682; Diyârbekrî, *Târîhü'l-hamîs*, 1/297; Ayrıca bk. Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/429.

⁶¹ İbn İshâk, *Siretu İbn İshâk*, 137; Belâzurî, *Ensâb*, 1/234; Taberî, *Târîh*, 2/343; Diyârbekrî, *Târîhü'l-hamîs*, 1/297; Ayrıca bk. Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/430.

⁶² Köksal kaynaklardaki bütün detayları birleştirerek toplu olarak aktarmıştır. Detay için bk. Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/429-430; Bu müeyyidelerle ilgili açıklamalar için bk. Şenyayla, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 55-58.

⁶³ Beyhâkî, *Delâilu'n-nübüvve*, 2/311; İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-mustafa*, 1/314; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/207; Diyârbekrî, *Târîhü'l-hamîs*, 1/297; Ayrıca bk. Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/429.

⁶⁴ Beyhâkî, *Delâilu'n-nübüvve*, 2/312; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/207; Ayrıca bk. Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/429.

⁶⁵ İbn İshâk, *Siretu İbn İshâk*, 137; İbn Hişâm, *Siretü'n-Nebeviyye*, 1/375; Taberî, *Târîh*, 2/336; İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-mustafa*, 1/314; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 1/682; Ayrıca bk. Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/430.

⁶⁶ İbn İshâk, *Siretu İbn İshâk*, 137; İbn Hişâm, *Siretü'n-Nebeviyye*, 1/375; İbn Sa'd, *Tabakat*, 1/178; Belâzurî, *Ensâb*, 1/234; Taberî, *Târîh*, 2/336; Beyhâkî, *Delâilu'n-nübüvve*, 2/311; İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-mustafa*, 1/314; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 1/682; Diyârbekrî, *Târîhü'l-hamîs*, 1/297; Ayrıca bk. Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/430.

⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakat*, 1/178; Belâzurî, *Ensâb*, 1/234; Beyhâkî, *Delâilu'n-nübüvve*, 2/311; Ayrıca bk. Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/430.

⁶⁸ Beyhâkî, *Delâilu'n-nübüvve*, 2/311; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/207; Ayrıca bk. Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/430.

⁶⁹ İbn İshâk, *Siretu İbn İshâk*, 137; Taberî, *Târîh*, 2/336; İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-mustafa*, 1/314; Ayrıca bk. Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/430.

⁷⁰ İbn İshâk, *Siretu İbn İshâk*, 137; Belâzurî, *Ensâb*, 1/234; Taberî, *Târîh*, 2/336; Beyhâkî, *Delâilu'n-nübüvve*, 2/311; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 1/682; Diyârbekrî, *Târîhü'l-hamîs*, 1/297; Ayrıca bk. Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/430.

⁷¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, 1/178; Ahmed b. İshâk b. Ca'fer Ya'kûbî, *Târîhu'l-ya'kûbî* (Beyrut: Dâru Sadr, ts.), 2/31.

⁷² İbn İshâk, *Siretu İbn İshâk*, 137; İbn Hişâm, *Siretü'n-Nebeviyye*, 1/375-376; İbn Sa'd, *Tabakat*, 1/178; Sahifenin nasıl muhafaza edildiğiyle ilgili bilgiler için bk. Şenyayla, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 52-55.

⁷³ Şenyayla, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 58.

⁷⁴ Watt, *Hz. Muhammed Mekke'de*, 156; Balıkcı, "Mekke Döneminde Müşriklerin Müslümanlara Uyguladığı Ambargo", 371.

göstermektedir.⁷⁵ Nitekim Müslümanlara karşı daha önce böyle bir müeyyide uygulamamışlardı. Hılful-Fudûl cemiyetini de bu karara dahil ederek karşı tarafa geçmelerini engellemeyi hedeflemişlerdi.⁷⁶ Nihayet Hılful-Fudûl'la Hâşimoğulları'nın arasına mesafe koymayı başardılar.⁷⁷ Çünkü mümkün olduğunca bu kararı geniş bir toplumsal zemine yaymayı düşündüklerini gözlemek mümkündür. Kureyşlilerin eski müttefikleri Ehâbişleri bu karara dahil etmeleri buna örnek gösterilebilir.⁷⁸

Watt, Mekkeli müşriklerin ittifakı bu kadar geniş bir tabana yaymalarını sadece Hâşimoğulları'na karşı bir başarı olarak görmemekte aynı zamanda bu durumun Mahzumoğulları'nın Hılful-Fudûl'a karşı yüceltilmesi anlamına geldiğini ifade etmektedir. Öte yandan bu ittifakın Hılful-Fudûl'un dağılması anlamına geldiğini de ileri sürmektedir.⁷⁹

Boykota katılan kabilelerin çokluğundan ötürü sahifenin üç,⁸⁰ kırk ya da seksen mühürle⁸¹ mühürlenerek asıldığı şeklinde rivayetlerin mevcut olduğu, bundan hareketle sahifenin birden çok mühürle mühürlendiği şeklinde değerlendirmeler⁸² mevcut olsa da basılan mühür ifadesinin belgeye resmi bir hüviyet kazandırmasından ziyade onun kilit altına alınıp korunması şeklinde değerlendirilmektedir.⁸³ Bunun daha makul bir değerlendirme olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Bazı rivayetlere göre bu sahife Kâbe'ye asılmayıp Ebû Cehil'in annesi ya da halasının yanında durduğu⁸⁴ ifade edilir. Muhtemelen bu durum Kâbe'ye asılmadan öncedir.⁸⁵ Çünkü müşrikler daha önce böyle bir yönteme başvurmamışlardı. Bunun sebebi; boykota onay veren Hılful-Fudûl üyelerini kendi yanlarında tutmak ve onların Hâşimoğulları tarafına geçmelerini engellemek olabilir.⁸⁶

Rivayete göre Hz. Peygamber'in bedduası üzerine boykot sahifesini yazan kişinin eli çolak olmuştur.⁸⁷ Mucize anlatımlı ve abartılı kurgu olan bu rivayeti,⁸⁸ Azimli; makul ve kabul edilebilir bulmamaktadır. Ona göre bu rivayet; bir temenniye ifade etmektedir.⁸⁹ Şenyayla ise bu rivayeti; bir mucize olarak değil de sahifeyi yazan kişinin sonradan geçirmiş olduğu hastalığının tevil edilmesi suretiyle mucize şeklinde aktarılmış olabileceğini ifade etmektedir.⁹⁰ Aslında rivayetleri tümenden reddetmek yerine alternatif değerlendirmeler yapmak daha makul olsa gerektir.

"Şi'bu Ebî Tâlib"i, açık hava hapishanesine çeviren boykot,⁹¹ Mekkeli müşriklerin kan dökmeden önce başvurdukları son tedbir⁹² olarak nitelendirilmektedir. Çünkü hem sosyal hem de

⁷⁵ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi -Hayatı ve Eseri-*, çev. Mehmet Yazgan (İstanbul: Beyan Yayınları, 2004), 108.

⁷⁶ Azimli, "Mekke Dönemindeki Boykot Yılları Üzerine Bazı Mülâhazalar", 56.

⁷⁷ W. Montgomery Watt, *Hazreti Muhammed -Peygamber ve Devlet Adamı-* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), 92.

⁷⁸ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 108.

⁷⁹ Watt, *Hiz. Muhammed Mekke'de*, 156.

⁸⁰ İbn Sa'd, *Tabakat*, 1/178.

⁸¹ Ya'kûbî, *Târîhu'l-ya'kûbî*, 2/31.

⁸² Balıkcı, "Mekke Döneminde Müşriklerin Müslümanlara Uyguladığı Ambargo", 371; Şenyayla, *Müşriklerin Hiz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 49-52.

⁸³ Şaban Öz, *Farklı Siyer'i Okumak -Bir Siyer Eleştirisinin Eleştirisi-* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2017), 148; Palabiyik, "Mekke'de Hiz. Peygamber ve Akrabalarına Uygulanan Boykot", 181-182.

⁸⁴ İbn Sa'd, *Tabakat*, 1/178; Belâzurî, *Ensâb*, 1/235; Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/431.

⁸⁵ Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/431; Palabiyik, "Mekke'de Hiz. Peygamber ve Akrabalarına Uygulanan Boykot", 182.

⁸⁶ Şenyayla, *Müşriklerin Hiz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 44; Palabiyik, "Mekke'de Hiz. Peygamber ve Akrabalarına Uygulanan Boykot", 182.

⁸⁷ İbn Sa'd, *Tabakat*, 1/178; Taberî, *Târîh*, 2/343; Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, 1/297; Ayrıca bk. Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/430.

⁸⁸ Palabiyik, "Mekke'de Hiz. Peygamber ve Akrabalarına Uygulanan Boykot", 188.

⁸⁹ Mehmet Azimli, *Siyeri Farklı Okumak* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 166; Azimli, "Mekke Dönemindeki Boykot Yılları Üzerine Bazı Mülâhazalar", 57-58.

⁹⁰ Şenyayla, *Müşriklerin Hiz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 45-49.

⁹¹ Metin Yılmaz, "İslâm Tarihinin İlk Üç Asrında Hapishanelere ve Mahkumların Durumlarına İnsan Hakları Bağlamında Genel Bir Bakış", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12-13 (2001), 545.

⁹² Sipahioğlu, *Vahiy ve Muhasara*, 61.

ekonomik boyutu olan boykot,⁹³ Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları'nı ölüme mahkûm etmekten ziyade onları yıldırma, çaresiz bırakma ve Hz. Peygamber'i hamisiz bıraktırma politikasıydı.⁹⁴ Müşriklerin nihai hedefi; Hz. Peygamber'in ikna edilip davasından vazgeçirilmesi veyahut öldürülmesiydi.

Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları'nın Hz. Peygamber'e bu denli sahip çıkmalarının sebebi neydi acaba? Sadece Ebû Tâlib'in sevgisi ve asabiyet miydi? Heykel'in bu sorulara cevabı şudur: Bu himaye sadece Hâşimoğulları ve Ümmeyeoğulları arasındaki kadim rekabet değildir. Bunun yanında Hz. Peygamber'in saygın konumu, yumuşak üslubu, kendi davasına olan derin inancı da etkiliydi. Hâşimoğulları; Ümeyye b. Ebû's-Salt, Varaka b. Nevfel gibi onun da kendi inancını özgürce anlatmasına fırsat tanınmasını istiyorlardı. Çünkü Araplar arasındaki yaygın inanışa göre Allah'ın dini ile onların üzerinde oldukları din farklıydı. Bunun da etkisiyle kabilesi çekimser kalıyordu. Pek emin olmamakla birlikte şayet Hz. Peygamber davasında haklı çıksa kendileri bu onurdan pay sahibi olacaklardı. Şayet doğru çıkmazsa zaten davası yok olur gider ve onlar da kendi evlatlarını hasımlarına teslim etmemiş olurlardı.⁹⁵

Watt'a göre ise; Ebû Tâlib'in himayesi sadece kabilenin şerefini yüceltmek için dahi olsa yeterli bir sebepti. Ancak bunun yanında eski gücünü yitirmekte olan Hâşimoğulları'nın müşriklere karşı geri adım atması onlar için zayıflık sayılabilir ve onları daha da güçsüzleştirebilirdi. Bu meselenin ekonomik boyutlarının da olma ihtimali vardı. Bundan dolayı Hılfu'l-Fudûl'un tekellilere karşı muhalefet anlayışlarının bir devamı gibi sayılır.⁹⁶

Aslında ilginç olan başka bir durum da kaynaklarda Arapların tarihinde böyle bir uygulamanın mevcut olmayışıdır. Bu cezalandırma yöntemini kimden öğrendikleri de bilinmemektedir. Muhtemelen yoğun ticari ilişkilerinden dolayı başka bölge halklarından öğrenmişlerdir. Nitekim zengin bir tüccar olan Ebû Cehil'in bu işe öncülük etmesi bu savı güçlendirmektedir.⁹⁷

Boykot hadisesinde aslında ilginç bir durum mevcuttur. Kimi zaman boykot denilince insanın zihninde müşriklerin tüm Müslümanlara karşı ambargosu gibi canlansa da işin aslı böyle değildir. Normal şartlarda Mekke'de İslamiyet'i seçenler kendi yakınları ya da efendileri tarafında çeşitli işkence ve baskılara bireysel olarak maruz kalırlarken ancak boykotta bu durum değişerek kitlesel bir işkence ya da tecrit halini almıştır.

Başka ilginç bir nokta ise boykotun hedefi tüm Müslümanlar değil de Hz. Peygamber'i koruyan Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları'nın inanan-inanmayan tüm bireyleridir. Dolayısıyla bu kabiledaki müşrikler de boykotta maruz kalmışlardır. Diğer kabilelere mensup Müslümanlar normal yaşantılarını sürdürebilmişlerdir. Şu var ki onların boykotta tabi tutulmaması daha rahat hareket edebildikleri anlamına gelmemektedir. Yine kendi kabileleri tarafından eziyetlere maruz kalanlar oluyordu.⁹⁸ Hâşimoğulları kabilesinden olmayıp ancak güvenlik endişesiyle Sa'd b. Ebû Vakkâs,⁹⁹ Ebû Seleme el-Mahzûmî¹⁰⁰ gibi kimseler de Şi'b'e sığınmışlardır. Watt'ın değerlendirmesine göre:

[Mekke döneminde] Müslümanlara yapılan baskı, çoğunlukla hafif nitelikte bir baskıydı. Mekke'de yürürlükte olan -her sülalenin kendi mensuplarını himaye etmesi- [şeklindeki] güvenlik sistemi, kendi

⁹³ Balıkcı, "Mekke Döneminde Müşriklerin Müslümanlara Uyguladığı Ambargo", 372.

⁹⁴ Palabıyık, "Mekke'de Hz. Peygamber ve Akralarına Uygulanan Boykot", 181.

⁹⁵ Muhammed Hüseyin Heykel, *Hız. Muhammed'in Hayatı*, çev. Vahdettin İnce (İstanbul: Kitabevi, 2015), 132-133.

⁹⁶ Watt, *Hız. Muhammed Mekke'de*, 155.

⁹⁷ Şenyayla, *Müşriklerin Hız. Peygamber ve Müslümanları Boykotta Tabi Tutmaları*, 38.

⁹⁸ Kılıç, *İslâm'ın Zor Yılları ve İlk Boykot*, 24-25, 36-38; Şenyayla, *Müşriklerin Hız. Peygamber ve Müslümanları Boykotta Tabi Tutmaları*, 39-40; Azimli, "Mekke Dönemindeki Boykot Yılları Üzerine Bazı Mülâhazalar", 57; Palabıyık, "Mekke'de Hz. Peygamber ve Akralarına Uygulanan Boykot", 184-185.

⁹⁹ Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed Süheylî, *er-Ravdu'l-unûf*, thk. Abderrahman el-Vekîl (Kahire: Daru'n-Nasr et-Tibaa, 1967), 3/354; Ayrıca bk. Kılıç, *İslâm'ın Zor Yılları ve İlk Boykot*, 33; Şenyayla, *Müşriklerin Hız. Peygamber ve Müslümanları Boykotta Tabi Tutmaları*, 40.

¹⁰⁰ Kılıç, *İslâm'ın Zor Yılları ve İlk Boykot*, 33; Şenyayla, *Müşriklerin Hız. Peygamber ve Müslümanları Boykotta Tabi Tutmaları*, 40.

sülalesi İslam'dan hoşlanmasa bile, bir Müslümanın başka bir sülale mensubu tarafından ciddi bir şekilde rahatsız edilemeyeceği anlamına gelmektedir; yabancı birisi tarafından saldırıya uğrayan bir sülale mensubunun himaye edilememesi, sülalenin şerefi için bir lekeydi. ... Bu, oldukça sınırlı baskı belki de yeni doğmakta olan İslam'ı harekete geçirmeye kafiydi, ancak samimi bir mümini caydırmaya da yeterli değildi. [Aksine] İslam'a girenlerden inancı zayıf olanların irtidat etmelerine sebep olmak suretiyle İslam'ı güçlendirmiş bile olabilir.¹⁰¹

Bu durumda boykotun asıl hedefi Müslümanlar değil, Hz. Peygamber'in bizzat kendisidir. Kendi kabilesi ise onu koruduğu için dolaylı olarak boykota maruz kalmışlardır. Bunun sebebi ise kabilenin lideri Ebû Tâlib'in yeğenine karşı sevgisi ve asabiyet dayanışmasıdır. Watt'a göre; Mekke dönemi boyunca Hz. Peygamber'in davetini sürdürebilmesini mümkün kılan şey asabiyet kaynaklı güvenlik sistemi idi.¹⁰²

4. Boykot Süreci

Mekkeli müşrikler boykot sahifesini yazıp bunu uygulamak üzere Kâbe'nin içine asınca Ebû Tâlib bu karara tepkisini içeren bir şiir okumuştur.¹⁰³ Kabilesinden bazı kimselerle birlikte Kâbe'ye giderek onun örtüsünden tutup müşriklerin zulmünü Allah'a şikâyet etmiştir. Daha sonra orada bulunan müşriklere almış oldukları kararın yanlış olduğunu ifade etmiştir. Onlar da ona; Hz. Peygamber'e engel olmadığı sürece bu kararlarından vazgeçmeyeceklerini ifade etmişlerdir.¹⁰⁴

Kaynaklarda genelde boykotun üç yıla yakın sürdüğü, bi'setin 7. yılında başlayıp 10. yılında bittiği rivayet edilmektedir.¹⁰⁵ Bu rivayetler ışığında pek çok araştırmacı da bu tarihleri tercih etmektedir.¹⁰⁶ Ancak Hz. Peygamber dönemi için farklı bir metot geliştirerek tarih tespiti yapan Apaydın, boykotun; bilinenin aksine üç yıla yakın değil de bir buçuk yıla yakın sürdüğünü öne sürmektedir. Tarihlendirmelerinde pek çok farklı parametreyi kullanan araştırmacıya göre boykot; Hicretten yedi yıl önce 1 Muharrem'de başlamış Hicretten altı yıl önce Recep ayında bitmiştir. Miladi olarak ise boykot 3 Haziran 615 Salı günü başlamış 15 Kasım-15 Aralık 616'da bitmiştir.¹⁰⁷ Şenyayla'ya göre; kaynaklarda boykotun özellikle Muharrem ayında başlatıldığının üzerinde durulmasının sebebi haram aylarda bile müşriklerin zulme devam ettiğinin göstergesi olarak değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁰⁸

Ebû Tâlib'in kendi kabilesini Şi'b'de bir araya toplamasının amacı Hz. Peygamber'in güvenliğini sağlamaktır. Bunun için sürekli teyakkuzda olduğu rivayet edilir. Örneğin; herhangi bir suikast ihtimaline karşı sık sık Hz. Peygamber'in yatağının yerini değiştirmiştir.¹⁰⁹ Bu da tabii bir durumdu. Çünkü müşriklerin Hz. Peygamber'e zarar verme ihtimalleri yüksekti.¹¹⁰

Ebû Tâlib her ne kadar güvenlik gerekçesiyle Şi'b'e girmeyi tercih etmişse de bu durum müşriklerin işine de gelmiştir. Çünkü onların toplu halde yaşadıkları bu bölgenin toplumdan izole edilmesi, oraya giden yolların kesilerek gıda malzemelerinin oraya ulaşmasını engellemek daha kolay

¹⁰¹ Watt, *Hiz. Muhammed Mekke'de*, 154.

¹⁰² Watt, *Hiz. Muhammed Mekke'de*, 155.

¹⁰³ İbn İshâk, *Siretu İbn İshâk*, 138-139; Şiirin yapısı ve içeriği hakkında detaylı bilgi için bk. Yavuz, "Ebu Tâlib b. Abdilmuttalib'in 'Kaside-i Şi'biyye'si Üzerine", 309-325.

¹⁰⁴ İbn İshâk, *Siretu İbn İshâk*, 139-140.

¹⁰⁵ İbn Sa'd, *Tabakat*, 1/178; Belâzurî, *Ensâb*, 1/234; Rivayette, iki ya da üç yıl diye bilgi geçmektedir. Bk. Taberî, *Târih*, 2/336; Beyhâkî, *Delâilu'n-nübüvve*, 2/312; Rivayette, iki ya da üç yıl diye bilgi geçmektedir. Bk. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 1/682; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/208; Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/432.

¹⁰⁶ Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/432; Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 107; Sarıçam, *Emevî-Hâşimî İlişkileri*, 139; Şulul, *Hiz. Peygamber Devri Kronolojisi*, 326-327; Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 163; Şenyayla, *Müşriklerin Hiz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 41-42.

¹⁰⁷ Araştırmacının metodu ve argümanları için bk. Apaydın, *Siyer Kronolojisi*, 2018, 376-385.

¹⁰⁸ Şenyayla, *Müşriklerin Hiz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 41.

¹⁰⁹ Beyhâkî, *Delâilu'n-nübüvve*, 2/312; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/208; Ayrıca bk. Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/402.

¹¹⁰ Palabıyık, "Mekke'de Hiz. Peygamber ve Akrabalarına Uygulanan Boykot", 182-183.

olmuştur. Neredeyse köşe başlarını tutarak giriş çıkışlara engel oluyorlardı.¹¹¹

Normal şartlarda haram aylarda Şi'b'in dışına güvenli bir şekilde çıkıp pazarlarda kendi ihtiyaçlarını karşılamak istediklerinde¹¹² müşriklerin önde gelenlerinden özellikle Ebû Cehil, Ebû Leheb ve Velîd b. Mugîre gibi birtakım kimseler ya kendileri ya görevlendirmiş oldukları kimseler aracılığıyla veyahut tüccarlardan yüksek fiyatla malları satın almak suretiyle Hâşimoğulları'nın alış-veriş yapmalarına fırsat vermiyorlardı. Mesela; Ebû Leheb satıcılara mallarını yüksek fiyattan satın alma garantisi vererek kendi kabilesinin alış-veriş yapmasına engel olmaya çalışıyordu.¹¹³

Velîd b. Mugîre'nin kölesi satıcılara; Hâşimoğulları'ndan kimi alış-veriş yaparken görürseniz fiyatları artırın diyerek uyarıyordu. Velîd hakkında "*Zorbayı, bütün bunlarla beraber soysuz olan yardakçıyı...*" (Kalem 68/13) ayeti inmiştir.¹¹⁴ Hakeza Ebû Cehil de köşe başlarını tutarak Şi'b'e gidebilecek yardımları engelliyordu.¹¹⁵ Dolayısıyla hem sosyal açıdan hem de ekonomik açıdan ambargo altında olan Şi'b halkı çok zor günler geçiriyordu. İnsanlar açlıktan ağlayan çocuklarına yüksek fiyata dahi bir şeyler götüremiyorlardı.¹¹⁶

Rivayetlere göre; yaşanan pek çok dramatik sahne mevcuttur. Örneğin; çocukların açlıktan ağlama seslerinin Mekkeli müşriklere kadar ulaşması ve onların buna kayıtsız kalması,¹¹⁷ yiyecek bir şey bulamayınca açlıktan ağaç yaprağı yiyen kimselerin olduğu¹¹⁸ hatta açlıktan ölenlerin dahi olduğu ifade edilmektedir.¹¹⁹ Ayrıca Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın karanlıkta gördüğü bir deri parçasını üç gün yediği rivayet edilmektedir.¹²⁰ Bu süreçte özellikle Hz. Peygamber, Hz. Hatice ve Ebû Tâlib'in malları tükenme noktasına geldiği de rivayet edilmektedir.¹²¹

Boycot sırasında açlıktan dolayı bazı kimselerin öldüğü rivayet edilse de bu ölümler hakkında herhangi bir sayı verilmemektedir. Muhtemelen bunlar kendi eceliyle, hastalıktan ya da yaşlılıktan dolayı ölenlerdir.¹²² Yoksa bu durum hem Hâşimoğulları'nın kendi içinde hem de Mekke'de büyük bir infiale sebep olurdu. Şayet bu rivayet olduğu gibi doğru kabul edilirse o zaman neden bir kişi için onlarca kişi feda edilmiştir? Hz. Peygamber Hâşimoğulları için ne kadar değerliyse kabilenin diğer bireyleri de aynı şekilde değerli olmalıdır. Çünkü Hâşimoğulları Hz. Peygamber'i, peygamber olduğu için değil, onların akrabası olduğu için korumaya çalışmışlardır. Dolayısıyla her birey onlar için eşit şekilde değerli olmuş olmalıdır. Ayrıca Hâşimoğulları açlıktan ölecek kadar çaresiz kalmış olsaydı muhtemelen Mekkeli müşriklerin hem ikna çabalarını hem de tehditlerini göz ardı edemezlerdi. Ya da Mekkeli müşrikler bu kadar zayıf bir kabileyle uzlaşma yolunu aramaz ya da toplumdan tecrit etmeyi düşünmez, doğrudan Hz. Peygamber'i öldürebilirlerdi. Muhtemelen bu detay, olayın kısmen dramatize edilmesinden kaynaklanmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla azımsanmayacak sayıda olan bu iki kabilenin boykot sırasında kaç kişi oldukları hakkında kaynaklarda bilgi geçmemektedir.

Şunu da ifade etmekte fayda vardır: Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları Şi'b'de etrafı kuşatılmış bir şekilde hapis hayatı yaşamıyorlardı. Güvenlik gerekçesiyle sığındıkları bu yerden istedikleri zaman çıkabiliyorlardı ancak toplumda muhatap bulamıyorlardı, alış-veriş yapmalarına engel

¹¹¹ İbn Sa'd, *Tabakat*, 1/178; Belâzurî, *Ensâb*, 1/235; İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-mustafa*, 1/314; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 4/208.

¹¹² İbn Sa'd, *Tabakat*, 1/178; İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-mustafa*, 1/314; Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, 1/297.

¹¹³ Süheylî, *Ravdu'l-unûf*, 3/354-355; Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/433.

¹¹⁴ İbn İshâk, *Sîretu İbn İshâk*, 140.

¹¹⁵ Belâzurî, *Ensâb*, 1/235.

¹¹⁶ Süheylî, *Ravdu'l-unûf*, 3/355.

¹¹⁷ Belâzurî, *Ensâb*, 1/234.

¹¹⁸ Süheylî, *Ravdu'l-unûf*, 3/354.

¹¹⁹ Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/433.

¹²⁰ Süheylî, *Ravdu'l-unûf*, 3/354.

¹²¹ Ya'kûbî, *Târîhu'l-ya'kûbî*, 2/31.

¹²² Şenyayla, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 65.

olunuyordu.¹²³ Yani sosyal ve ekonomik münasebetlerde bulunmakta zorlanıyorlardı.

Bu boykota hem insani olarak hem de akrabalık bağından dolayı gönüllü elvermeyen birçok insanın olduğu bilinmektedir.¹²⁴ Ancak hâkim zümrenin yaratmış olduğu atmosfer buna fırsat vermiyordu. Nitekim çok kez boykotu gizlice delenler olmuştur.¹²⁵ Bunların başında Hz. Hatice'nin akrabası Hâkim b. Hizâm gelmektedir. Hâkim ticari amaçla Şam'dan getirmiş olduğu buğday çuvalını deveye yükleyip gizlice Şi'b'e göndermiştir.¹²⁶ Yine bir gün Hâkim kölesiyle birlikte Şi'b'e buğday götürürken Ebû Cehil'le karşılaşmışlar ve Ebû Cehil'in tepkisi üzerine aralarında tartışma çıkmış ve kavga etmişlerdir.¹²⁷

Hâşimoğulları'na sadece Hâkim yardım etmiyordu. Mesela Hişâm b. Amr da pek çok kez yardım etmiştir. Rivayete göre; Hişâm b. Amr bir gece deveye yük yükleyerek onu Şi'b'e doğru salmış ve yüklediği erzakın Şi'b'dekilere ulaşmasını sağlamıştır.¹²⁸ Bir müddet gizlice yardımlarını ulaştırmaya çalışmıştır. Müşrikler bu durumu öğrenince onu uyarılmışlar, o bir daha böyle yardım etmeyeceğini söylemişse de yine yardım etmeye devam etmiştir.¹²⁹ Dolayısıyla bu şekilde kendi imkanları ölçüsünde Şi'b'e yardımları ulaştırırlar olmuştur. Ancak bu yardımlar bireysel inisiyatifler olup herhangi bir kabilenin ortak bir kararı değildi. Bu verilerden hareketle boykotun anlatıldığı kadar çok sıkı uygulanmadığı şeklinde bir çıkarımda bulunmak mümkündür.¹³⁰ Dolayısıyla rivayetlerin bir kısım abartı içerdiğini belki de müşriklerin zulmünün boyutlarını gösterme açısından bu tür aktarımların kaynaklarda yer aldığını söylemek abartı olmasa gerek.¹³¹

Doğrusu üç yıl gibi bir süre söz konusu olunca tamamıyla ekonomik imkanlardan mahrum bir topluluğun yaşamını sürdürebilmesi mümkün görünmemektedir. Ayrıca münferit olarak birkaç insafli kimsenin göndermiş olduğu yardımla Hâşimoğulları'nın ayakta kalması da mümkün değildir. Bu durumda şöyle bir ihtimal ortaya çıkmaktadır; her ne kadar müşriklerin amacı onları tamamen yokluğa mahkûm edip muratlarına ulaşmak ise de teorideki planları pratikte karşılık bulamamış olabilir. Çünkü boykota gönüllü razı olmayan ancak açıkça buna karşı çıkabilecek gücünde kendinde bulamayan kimselerin olduğu bilinmektedir. Hiçbir toplumda herkesin kötülük üzere ittifak ettiği vaki değildir. Hâşimoğulları da muhtemelen buna göğüs gerebilecek imkanları kendinde bulmuş olmalı ki bu yaptırıma boyun eğmeden Şi'b'e girmeyi göze almıştır. Ayrıca iki kabile de üç yıla yakın pasif bir şekilde sığındıkları yerde kaderlerine rıza gösterdikleri düşünülemez. Onlar da imkanlar ölçüsünde yaşamlarını idame etme konusunda gayret göstermişlerdir. Nasıl ki insanlar bir şekilde boykotu delip onlara erzak gönderebilmişlerse, onlar da kendi imkanlarıyla boykotu delmiş olmalı. Hz. Peygamber, Hz. Hatice ve Ebû Tâlib'in servetlerinin tükenmesi bunun göstergesi olsa gerek. Elbette ki çok sıkıntı çektikleri tartışılmaz bir gerçektir. Ancak tamamıyla açlığa mahkûm kalmış ve bunun neticesinde pek çok insanın öldüğünü düşünmek zor olsa gerek. Muhtemelen rivayetlerde olayın trajik kısımlarının üzerinde daha çok yoğunlaşmıştır. Nitekim insanoğlu trajik bir olayı aktarırken duyguların karşı tarafa daha yoğun bir şekilde geçmesini sağlamak için bazı noktaları daha vurgulu ve yoğun işler ki bu hissin karşı tarafa geçmesi daha kolay olur.¹³²

Bütün bu olaylar olup biterken zalime karşı mazlumun yanında olan Hilfu'l-Fudûl'un buna

¹²³ Şenyayla, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 61-62.

¹²⁴ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 109; Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 167; Azimli, "Mekke Dönemindeki Boykot Yılları Üzerine Bazı Mülâhazalar", 58.

¹²⁵ Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 167.

¹²⁶ Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/434.

¹²⁷ Taberî, *Târîh*, 2/336.

¹²⁸ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 146.

¹²⁹ Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/434-435.

¹³⁰ Watt, *Hazreti Muhammed -Peygamber ve Devlet Adamı-*, 90; Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, 95; Şenyayla, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 63, 72-73.

¹³¹ Şenyayla, *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*, 65.

¹³² Palabıyık, "Mekke'de Hz. Peygamber ve Akrabalarına Uygulanan Boykot", 191-192.

karşı neden bir tepki göstermediği merak edilmektedir? Sipahioğlu'nun buna cevabı; İslam'a karşı muhalefetin sınırlı sayıdaki bir zümrenin elinde olmasından kaynaklanmaktadır. Peki, Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara bunca eziyeti reva gören bu zümre kimlerden oluşmaktadır? Bunlar; Mahzum, Ümeyye, Sehm, Cumah, Abdudhar ve Esedoğulları'dır. Öte yandan Teym ve Adıyyoğulları bu muhalefetin içinde yer almamaktadır.¹³³ Özetle Mahzum ve Ümeyyeoğulları'nın başını çektiği irili ufaklı pek çok kabileden müteşekkil bu zümrenin hedefinde İslamiyet vardı. Ayrıca Mekke'nin ticareti de bunların elindeydi. Dolayısıyla politik ve ekonomik güç muhalefetin tekelindeydi. Aynı zamanda bu muhalif güç boykotun da mimarıdır.¹³⁴ Bunlardan hareketle Sipahioğlu şu yargıya varmaktadır: Bütün Kureyş'i boykot kararının arkasında birleştiren iki neden var; ilki, müşrik liderlerin bir kan davasının çıkmaması için gösterdikleri özen, ikincisi de insanları atalarının dinine karşı çıkmama konusunda ikna etme çabalarıdır. Bu vesileyle muhalif zümre hem ekonomik çıkarlarını korumuş oldular hem de zayıf kabileleri ortak bir dini konuda birleştirmiş oldular.¹³⁵

Hilfu'l-Fudûl'un pasif kalmasının nedeni; muhtemelen en büyük müttelikleri Hâşimoğulları'nın muhalefetin hedefinde olması dolayısıyla güçsüz kalmalarından ötürüdür. Öte yandan müşriklerin kara propagandasının etkisinde kalarak kendi atalarının dinine karşı çıkan Hz. Peygamber'i desteklemek istememiş de olabilirler. Ayrıca müşriklerin politik bir manevrayla onları sahifeye dahil etmeleri gibi nedenler sayılabilir. Öte taraftan Hilfu'l-Fudûl malı gasp edilen, alacağını tahsil edemeyen ya da zorbaca birtakım sıkıntılara muhatap olan kimselerin yardımına koşuyordu. Dolayısıyla böyle münferit vakaların çözümünde aktif rol alabilirken boykot gibi büyük kamuoyu desteğini alan bu kararlara karşı koyabilme gücü kendinde bulamamış olabilir. Nitekim sonraki yıllarda Hz. Peygamber Hilfu'l-Fudûl'un faziletlerinden bahsederken onun bu yönde herhangi bir sitemde bulunmamasını buna yormak mümkündür.¹³⁶

Şunu da ifade etmekte yarar vardır; her ne kadar görünürde toplumsal bir uzlaşma var gibi görünse de aslında bu karardan rahatsız olan ve vicdanları yaralanan pek çok kimsenin olduğu da bilinmektedir. Bu karara daha çok Mekke'nin önde gelen güçlü birkaç kabilenin liderleri öncülük etmiş ve oluşturdukları güçlü kamuoyu baskısından dolayı da pek çokları muhtemelen kerhen görünürde destek vermişlerdir.

5. Boykotun Sona Ermesi

Boykot; Mekke'de rahatsız olan sessiz kamuoyunun inisiyatif almasıyla son bulduğunu ifade etmek mümkündür. Normal şartlarda müşrikler Hz. Peygamber teslim edilinceye kadar boykotu sürdürme kararlılığındaydı. Kaynaklarda boykotun sona ermesiyle ilgili iki rivayet mevcuttur. Bu rivayetlerden biri Allah'ın ismi dışında "güve"nin sahifeyi yediği şeklindedir. Bu rivayet mucizevi anlatı içerdiği için eleştiriye tabi tutulmuş ve olasılığı konusunda şüpheler uyandırmıştır. İkinci rivayete göre ise insaf sahibi kimselerin inisiyatif almasıyla boykot kararı kaldırılmıştır.

Muhtemelen iki rivayet de eski kaynaklarda geçtiği için biri tercih edilip diğeri göz ardı edilemediği için ilk rivayet "boykotun sona erışı", ikinci rivayet de "Şi'b'den çıkış" veya ikisini "boykotun sona erışı" şeklinde ele alınıp bir çözüm bulunmuştur. Ancak bu durum yine de rivayetler arasındaki çelişkiyi giderememiştir.¹³⁷

Boykotun bitişiyile ilgili meşhur rivayete göre; Kâbe'nin içindeki sahifeye Allah'ın emriyle bir güve musallat olmuş, Allah'ın ismi dışında sahifenin her yerini yemiştir ve ondan bir şey bırakmamıştır. Kendisine vahiyle bu durum bildirilince Hz. Peygamber, amcasına bu haberi vermiştir. Amcası da emin olmak için bunun rabbinden gelen bir haber olup olmadığını sormuştur. Hz. Peygamber

¹³³ Sipahioğlu, *Vahiy ve Muhasara*, 39-40.

¹³⁴ Sipahioğlu, *Vahiy ve Muhasara*, 41.

¹³⁵ Sipahioğlu, *Vahiy ve Muhasara*, 42.

¹³⁶ Muhammed Hamidullah, "Hilfü'l-Fudûl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/32.

¹³⁷ Palabıyık, "Mekke'de Hz. Peygamber ve Akralarına Uygulanan Boykot", 188-189.

kendinden emin bir şekilde bunun rabbinden gelen bir haber olduğunu söyleyince Ebû Tâlib kardeşlerini toplayarak Kâbe'ye gitmiştir. Hâşimoğulları'nın toplu halde geldiğini gören müşrikler, onların pişmanlıklarını dile getirip Hz. Peygamber'i kendilerine teslim edeceği hissine kapılmışlardır. Ebû Tâlib Hz. Peygamber'in kendisine verdiği haberi onlara anlattıktan sonra Hz. Peygamber'in verdiği haberin doğru çıkması durumunda boykotu kaldırmalarını, şayet doğru çıkmazsa Hz. Peygamber'i kendilerine teslim edeceğini beyan etmiştir. Ebû Tâlib'in bu şartını kabul eden müşrikler denileni yaptılar. Sahife getirilince Hz. Peygamber'in haber verdiği şekilde olduğu görüldü. Bunun üzerine müşrikler itiraz edip kendilerine sihir yapıldığını öne sürseler de Ebû Tâlib'e verdikleri söze sadık kalarak boykotu kaldırmışlardır.¹³⁸

Bu rivayeti tercih edenler¹³⁹ olsa da bu rivayet gizemli, retorik ya da mucizevi bir anlatım içerdiği¹⁴⁰ için eleştirilmiştir. Rivayette Allah ismi dışında geri kalan kısmının güve tarafından yenilmesi ya da tam tersi Allah'ın isminin yenilmesi sahifenin geri kalan kısmının durduğu yönünde bilgi eleştiriye tabi tutulmuştur. Çünkü Allah'ın ismi hariç sahifenin tümü yenilmişse ortada yırtılacak bir sahife yoktur. Ya da tam tersi Allah'ın ismi yenilmiş geriye kalan kısmı kalmışsa bu nasıl fark edilmiştir.¹⁴¹ Güvenin sahifeyi yemesini mucize olarak algılamaktan çok üzerinde uzun bir zamanın geçmesi sonucu sahifenin bozulmuş olma ihtimalini de göz önünde bulundurmamak gerekir.¹⁴²

Ayrıca Hz. Peygamber'in herhangi bir mucizesi söz konusu olduğunda mucize-sihir ikilisi bir arada zikredilmektedir. Bir taraftan Hz. Peygamber bir "mucize" ortaya koyar öte yandan onu yalanlayan müşrikler onu "sihir" yapmakla itham ederler. Hz. Peygamber'in daveti için bir netice doğurmadığı bilinen bu yöntemin rivayetlerde sıkça zikredilmesi anlaşılabilir bir durum değildir. Bu noktada Hz. Peygamber'in "rabbim bana bildirdi" ifadesinden kasıt bunun bir mucize değil de kendisine normal bir şekilde gelen herhangi bir haberi, bir duyumu özü itibarıyla Allah'ın bildirmesi şeklinde ifade etmesinden kaynaklanmaktadır. Bundan kasıt mucize değil sadece vuku bulan bir durumdur. Nitekim Hz. Peygamber'den herhangi bir mucize talebi de ortada yoktur.¹⁴³

Bu rivayetteki anlatının Hz. Peygamber'i koruyan Ebû Tâlib'in portresiyle örtüşmediği ifade edilmektedir. Ebû Tâlib Hz. Peygamber'e iman etmediği halde onun mucizesine inanıyormuş gibi hareket etmesi gerçekçi bulunmamaktadır. Ayrıca sahife denildiği şekilde güveler tarafından yenilmemişse Hz. Peygamber'i teslim edeceğini ifade etmesi olayın tabiatına aykırı olduğu ifade edilmektedir. Çünkü Hz. Peygamber için bütün bir kabileyi riske atan Ebû Tâlib'in böyle davranması mümkün gözükmemektedir.¹⁴⁴

Hâşimoğulları'nın maruz kaldıkları boykot, önde gelen bazı müşriklerin hem etkiledikleri hem de yönlendirebildikleri kamuoyunun desteğiyle alınmış gibi görünse de müşriklere karşı koyamayan kesim de muhtemelen kerhen onay vermiştir. Boykot; telafisi mümkün olmayan zararlar vermeye başlayınca bu sessiz kesim çözüm yolları aramaya başlamıştır. Boykot kararlarını delmek suretiyle birtakım adımlar atılmışsa da bunun da yeterli olmadığı anlaşılmıştır.

Gizliden gizliye boykotu delerek Hâşimoğulları'na birtakım yardımları ulaştıran Hişâm b. Amr bunu yeterli bulamamış olacak ki farklı çözümler bulma arayışına girmiştir. Ancak boykot kararına karşı gelmek onun bireysel çabasıyla üstesinden gelebileceği bir mesele değildi. Bunun için başkalarının yardımına da ihtiyacı vardı. Hâşimoğulları'nın yeğeni Züheyr b. Ebû Ümeyye'nin yanına

¹³⁸ İbn Sa'd, *Tabakat*, 1/178-179; Belâzurî, *Ensâb*, 1/234; Beyhâkî, *Delâilu'n-nübüvve*, 2/312-315; İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-mustafa*, 1/314-316; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*, 1/684; Ayrıca bu rivayetin tüm detayları için bk. Köksal, *İslam Târîhi*, 1-2/453-456.

¹³⁹ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 109; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 107.

¹⁴⁰ Balcı, "Kâbe'ye Asılan Boykot Sayfasının Tahrifiyle İlgili Rivayetlerin Tahlili", 46.

¹⁴¹ Palabıyık, "Mekke'de Hz. Peygamber ve Akrabalarına Uygulanan Boykot", 189-190.

¹⁴² Balcı, "Kâbe'ye Asılan Boykot Sayfasının Tahrifiyle İlgili Rivayetlerin Tahlili", 51-52.

¹⁴³ Palabıyık, "Mekke'de Hz. Peygamber ve Akrabalarına Uygulanan Boykot", 189.

¹⁴⁴ Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 170-173; Azimli, "Mekke Dönemindeki Boykot Yılları Üzerine Bazı Mülâhazalar", 60-61.

giderek onu Ebû Cehil'in liderlik ettiği bu duruma karşı kıskırtmıştır. Züheyr'e, Ebû Cehil'in senin dayılarına yaptığının aynısını onun dayılarına sen yapmaya kalkışsaydın, o buna asla razı olmazdı, demiştir. Züheyr tek başına ne yapabilirim ki deyince Hişâm b. Amr ben varım, dedi. Züheyr başka birilerinin bulunması gerektiğini söyleyince Mut'im b. Adiy'e gittiler, onun da onayını alınca, Ebû'l Bahterî'ye gittiler, ondan da söz alınca Zem'a b. Esved'e gittiler. Zem'a da teklifi kabul edince bu beş kişi kendi aralarında bir plan yaptılar. Planlarına göre birbirinden habersizmiş gibi Kâbe'ye gidecekler ve Züheyr, Hâşimoğulları'na uygulanan boykota itiraz edecek, ona gelebilecek muhtemel itirazlar üzerine diğerleri de kalkıp Züheyr'e destek vereceklerdi. Dolayısıyla müşriklerin muhtemel direncinin kırılması sağlanacaktı. Planladıklarını sonraki gün uyguladılar. Züheyr plana uygun bir şekilde müşriklerin bulunduğu sırada kalkıp sahife yırtılıncaya kadar oturmayacağını beyan eder. Ebû Cehil tepki gösterince Züheyr'in arkadaşları da ona destek verdiler. Tartışmalar sonucu müşrikler boykotu kaldırma kararı aldılar. Mut'im b. Adiy sahifeyi yırtmaya gidince onun bir güve tarafından Allah'ın ismi dışında her yerinin yenildiğini gördüler. Bu beş kişilik grup beraberindekilerle Şi'b'e giderek Hâşimoğulları'nı boykottan kurtardılar.¹⁴⁵ Bu ikinci rivayeti tercih edenler mevcuttur.¹⁴⁶

Doğrusu bu ikinci rivayet ilk rivayete göre hayatın olağan akışına daha uygundur. Çünkü Mekkeli müşrikler arasında boykot kararından memnun olmayan ancak kamuoyu tepkisinden çekinen bir kesimin olduğu bilinmektedir. Bu küçük azınlığın zaman zaman gizli olarak Şi'b'e birtakım yardımlarda bulunduğu da aktarılmıştı. Dolayısıyla onların zamanla zulmün bu şekilde sürdürülemeyeceğini anlayarak tepki göstermeleri muhtemeldir. Bu tepkinin karşılık bulduğunu söylemek zor olmasa gerektir.

Azimli'ye göre boykottan sonra Mekkeli müşrikler farklı bir işkence metodunu geliştirememişlerdir. Bunun yanında Müslümanlar da artık tümüyle Mekkelilerden ümidini kesip yeni yurt arayışlarına girmişlerdir.¹⁴⁷

Sonuç

Boykot Müslümanlara karşı uygulanan bir ambargo değildir. Sadece Hz. Peygamber'i diri ya da ölü bir şekilde Hâşimoğulları'ndan alamayan müşriklerin o kabilenin inanan-inanmayan bütün bireylerine uygulamış oldukları bir ambargodur. Başka kabilelerden olan Müslümanlara boykot uygulanmamıştır. Ancak bu Müslümanlar kendi kabilelerinin baskılarına maruz kalmışlardır. Münferit olarak Hâşimoğulları himayesinde kalmayı tercih edenlere de boykot uygulanmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla Hâşimoğulları'nın Şi'b'de toplanmaları bir sürgün değildir. Aksine Ebû Tâlib'in güvenlik kaygısıyla almış olduğu bir tedbirdir. Mekkeli müşrikler de bu kararı almadan her ihtimali denemişlerdir.

Boykot sosyal ve ekonomik yaptırımlar içermektedir. Amacı; Hâşimoğulları'nın baskı sonucu Hz. Peygamber'i kendilerine teslim etmeleridir. Hedef sadece Hz. Peygamber'in teslim edilmesi olsa da öteden beri devam eden kabileler arası çekişmenin de etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Hılful-Fudûl'un bu süreçte pasif kalması dikkat çekmektedir. Muhtemelen Hılful-Fudûl cemiyeti güçlü ortakları olan Hâşimoğulları'nın boykota tabi tutulmuş olması hasebiyle Mekke muhalefetinin karşısında güçsüz kalmalarından ötürüdür. Ebû Tâlib'in ilk başlarda yakınması dışında bu cemiyetle ilgili herhangi bir yakınma ve sitemin olmaması bu düşüncüyü desteklemektedir. Nitekim Hz. Peygamber çok sonraları bile bu cemiyetten övgüyle bahsetmesini de bu minvalde yorumlamak mümkündür.

¹⁴⁵ İbn Sa'd, *Tabakat*, 1/179; Belâzurî, *Ensâb*, 1/235-237; Beyhâkî, *Delâilü'n-nübüvve*, 2/314-315; İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ bi-ahvâli'l-mustafa*, 1/316-318; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fî't-târih*, 1/683-684; Ayrıca bu rivayetin tüm detayları için bk. Köksal, *İslâm Târîhi*, 1-2/456-461.

¹⁴⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 109; Heykel, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, 178-179; Şulul, *Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*, 366-367; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 106.

¹⁴⁷ Azimli, *Siyeri Farklı Okumak*, 172.

Boykot süresince pek çok dramatik sahne yaşanmış ve Hâşimoğulları ile Muttaliboğulları çok zor günler geçirmişlerdir. Mekkeli müşriklerin baskısı sonucu özellikle temel ihtiyaçların temininde oldukça zorlandıkları aktarılmaktadır. Bu süreçte açıklıktan ölenlerin olduğu ifade edilse de muhtemelen hayatın olağan akışı içinde vuku bulan ölümlerin bu hassas sürece denk gelmesinden ötürü zikredilmiştir. Nitekim ölümlerle ilgili kaynaklarda herhangi bir rakam veyahut detay geçmemektedir. Öte taraftan boykot sırasında bu kabilenin sayısı ile ilgili rakamlar da geçmemektedir.

Boykot kararı Mekke'nin hâkim zümresinin oluşturduğu kamuoyu neticesinde alınmıştır. Bu hâkim zümrenin oluşturduğu atmosferin etkisiyle kerhen de olsa pek çok kabile destek vermiştir. Ancak münferit olarak inisiyatif alıp boykotu delenler de olmuştur. Bu da Mekke'nin tümünün boykot kararının arkasında olmadığını göstermektedir. Öte yandan Hâşimoğulları'nın da imkanlar ölçüsünde bu zorlu şartların üstesinden gelmeye çalıştığı düşünülmektedir. Aksi halde boykot süresince yaşamlarını idame ettirebilmeleri mümkün görünmemektedir. Ayrıca bunlardan hareketle boykotun teorideki planının pratikte kısmi olarak karşılık bulamadığı söylenebilir. Kaynaklardan birkaçı hariç, bu uzun sürede yaşananlarla ilgili detaylar geçmemektedir.

Boykotun bitişiyle ilgili birtakım insanların inisiyatif alarak boykota son vermesi rivayeti daha makul görünmektedir. Çünkü mucizevi bir şekilde sahifenin güveler tarafından yenilmesi suretiyle boykotun kaldırıldığı rivayeti hayatın olağan akışına uygun değildir. Üç yıla yakın bir sürede her ne şekilde muhafaza edilmişse edilsin sahifenin bozulması ya da güveler tarafından yenilmiş olması mümkündür. Ancak bu bilginin mucize olarak aktarılması güç gibi görünmektedir.

Boykot sürecinde her ne kadar İslamiyet'e girişler sayıca azalmışsa da Hz. Peygamber davetini yaymaktan geri kalmamıştır. Öte yandan haram aylarda ve hac döneminde özellikle dışarıdan gelen insanlarla iletişime geçmeye gayret göstermiştir. Şu var ki bu süreç Mekkelilerden ümidin kesilmesine sebep olmuş ve yeni yurt arayışlarına yol açmıştır.

Kaynakça

- Algül, Hüseyin. "Hamza". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/500-502. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Algül, Hüseyin. "Mus'ab b. Umeyr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/226-227. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Altıntaş, Ramazan. *Bütün Yönleriyle Câhiliyye*. Konya: Ribat Yayınevi, 1996.
- Altun, İsmail. *Mekke Müslümanlarının Habeşistan'a Hicreti*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Apaydın, Mehmet. *Siyer Kronolojisi*. İstanbul: Kuramer, 2018.
- Aydın, Mustafa. *İslâm'ın Tarih Sosyolojisi -İlk Dönem İslam Toplumunun Şekillenmesi-*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2015.
- Azimli, Mehmet. "Hz. Ömer'in Müslüman Oluşuyla İlgili Rivayete Farklı Bir Yaklaşım". *İslâmiyât* 6/1 [Siyaset ve Ahlak özel sayısı] (2003), 173-183.
- Azimli, Mehmet. "Mekke Dönemindeki Boykot Yılları Üzerine Bazı Mülâhazalar". *İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 4/7 (2006), 55-64.
- Azimli, Mehmet. *Siyeri Farklı Okumak*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 10. Baskı., 2017.
- Bacı, İsrâfil. "Kâbe'ye Asılan Boykot Sayfasının Tahrifiyle İlgili Rivayetlerin Tahlili". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 6/3 (2006), 41-57.

- Balıkçı, Şükrü. "Mekke Döneminde Müşriklerin Müslümanlara Uyguladığı Ambargo". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (1997), 366-381.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir. *Ensâbü'l-eşraf*. thk. Muhammed Hamidullah. Kahire: Dârü'l-Meârif, 1959.
- Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali. *Delâilu'n-nübüvve ve ma'rifetu ahvâli sâhibi's-şeria*. thk. Abdulmu'tî Kalacî. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye/Dâru'l-Edyân li-Türâs, 1988.
- Çelenk, Dilek. *Hz. Peygamber'in Mekke Devrinde Karşılaştığı Sıkıntılar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Çoban, Köksal. *Mus'ab Bin Umeyr'in Hayatı ve Kişiliği*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2013.
- Çonkor, Burhan. *Boycotun Bitiminden Hicrete Kadar Olan Dönemde İnen Surelerin Tahlili*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Derveze, İzzet. *Kur'an'a Göre Hz. Muhammed (s.a.v)*. çev. Mehmet Yolcu. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011.
- Diyârbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. Hasan. *Târîhü'l-hamîs fi ahvâli enfesi nefis*. Beyrut: Müessesetu Şa'ban, ts.
- Erdem, Mehmet. "İslâm Teşriinin Oluşum Seyri Açısından Vahy Döneminin Mekke Merhalesi ve Safhaları". *Dinî Araştırmalar* 9/26 (2006), 273-296.
- Erkocaaslan, Recep. *İlk Müslüman Gençler*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2019.
- Fayda, Mustafa. "Ammâr b. Yâsir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 3/73-76. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Fayda, Mustafa. "Bilâl-i Habeşî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/152-153. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Fayda, Mustafa. "Ömer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/44-51. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "Ebû Tâlib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/237-238. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Gündüz, Mehmet Salih. "Hz. Hamza'nın Hayatı, Kişiliği ve İslam Tarihindeki Yeri". *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/2 (2017), 209-240.
- Gür, Rıdvan. "Ebu Cehil ve İslâm Karşısı Faaliyetleri". *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı -III (Edebiyat-Tarih)*. ed. Hümeysra Dinçer - Ümit Güneş. 3/255-265. İstanbul: Dumlupınar Üniversitesi Yayınevi, 2015.
- Hamidullah, Muhammed. "Hilfü'l-Fudûl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/31-32. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi -Hayatı ve Eseri-*. çev. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.
- Heykel, Muhammed Hüseyin. *Hiz. Muhammed'in Hayatı*. çev. Vahdettin İnce. İstanbul: Kitabevi, 2015.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaeddin Abdülmelik. *es-Siretü'n-nebeviyye*. thk. İbrahim el-Ebyari - Abdülhafız Şelebi. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.
- İbn İshâk, Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. Yesâr. *Sîretu İbn İshâk*. thk. Muhammed Hamidullah, ts.

- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin Türkî. Cize: Hicr li't-Tibaa ve'n-Neşr, 1998.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd b. Meni' Zühri. *Kitâbü't-tabakati'l-kebir*. thk. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetü'l-Hanci, 2001.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed Bağdâdî. *el-Vefâ bi-ahvâli'l-mustafa*. thk. Muhammed Zühri en-Neccâr. Riyad, ts.
- İbnü'l-Esîr, İzzuddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cizîrî. *el-Kâmil fi't-târih*. thk. Ömer Abdusselâm Tedmurî. Beyrut: Darü'l-Kitabi Arabî, 2012.
- Kandemir, M. Yaşar. "Habbâb b. Eret". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/340-341. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Kapar, Mehmet Ali. "Ebû Cehil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/117-118. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kapar, Mehmet Ali. "Ebû Leheb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/178-179. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kesgin, Salih. *H. Muhammed ve Öteki -Sürgün Hadisleri Bağlamında Bir İnceleme-*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2016.
- Kılıç, Ünal. *İslâm'ın Zor Yılları ve İlk Boykot*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2016.
- Köksal, M. Asım. *İslam Târihi*. ed. Ömer Çetinkaya vd. İzmir, 2007.
- Lings, Martin. *H. Muhammed'in Hayatı*. çev. Nazife Şişman. İstanbul: İnsan Yayınları, 195. Basım., 2011.
- Önal, Ramazan. "Hz. Hamza'nın İslâm'dan Önceki Hayatı, Hz. Peygamber ile Olan Süt Kardeşliği Meselesi, Hidayeti ve Mücadelesi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 23/40 (2018), 121-142.
- Öz, Şaban. *Farklı Siyer'i Okumak -Bir Siyer Eleştirisinin Eleştirisi-*. Ankara: Araştırma Yayınları, 3. Basım., 2017.
- Öztürk, Levent. *İlk Hicret Habeşistan*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2015.
- Palabıyık, M. Hanefi. "Hz. Ömer'in Müslüman Oluşu". *EKEV Akademi Dergisi* 12/37 (2008), 137-148.
- Palabıyık, M. Hanefi. "Mekke'de Hz. Peygamber ve Akrabalarına Uygulanan Boykot". *Siyer Dersleri-Mekke Dönemi*. ed. İdris Söylemez. 180-192. Malatya: Malatya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2018.
- Sarıçam, İbrahim. *Emevî-Hâşimi İlişkileri (İslâm Öncesinden Abbâsilere Kadar)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 3. Baskı., 2011.
- Sarıçam, İbrahim. *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. Baskı., 2011.
- Sırma, İhsan Süreyya. *Müslümanların Tarihi (Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Mekke ve Medine Dönemleri)*. İstanbul: Beyan Yayınları, 3. Baskı., 2017.
- Sipahioğlu, Abdulvahid. *Vahiy ve Muhasara -Boykot Dönemi Nazil Olan Surelerin Tespiti-*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2015.
- Süheyli, Ebu'l-Kasım Abdurrahman b. Abdullah b. Ahmed. *er-Ravdu'l-unûf*. thk. Abderrahman el-Vekîl. Kahire: Daru'n-Nasr et-Tibaa, 1967.

- Şenyayla, Gencal. *Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Şenyayla, Gencal. "Şi'b Kavramı Işığında Şi'bu Ebî Tâlib'in Mekânsal Tespiti". *Universal Journal of Theology* 6/1 (2021), 291-323.
- Şulul, Kasım. *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber (a.s.) Devri Kronolojisi (Tahlil ve Tenkit)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 5. Baskı., 2014.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'r-rusul ve'l-mulûk*. thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.
- Ünal, Ömer. "Ebû Tâlib: Hayatı ve Edebi Kişiliği". *EKEV Akademi Dergisi* 7/17 (2003), 113-132.
- Watt, W. Montgomery. *Hazreti Muhammed -Peygamber ve Devlet Adamı-*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.
- Watt, W. Montgomery. *Hazreti Muhammed Mekke'de*. çev. Süleyman Kalkan. İstanbul: Kuramer, 2016.
- Ya'kûbî, Ahmed b. İshâk b. Ca'fer. *Târîhu'l-ya'kûbî*. Beyrut: Dâru Sadr, ts.
- Yavuz, Lütfullah. "Ebu Tâlib b. Abdilmuttalib'in 'Kaside-i Şi'biyye'si Üzerine". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9/1 (2009), 305-326.
- Yılmaz, Metin. "İslâm Tarihinin İlk Üç Asrında Hapishanelere ve Mahkumların Durumlarına İnsan Hakları Bağlamında Genel Bir Bakış". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12-13 (2001), 539-581.
- Yiğit, İsmail. "Osman". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/438-443. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.